

В. В. Засадко,

к. е. н., с. н. с., виконавчий директор,

Школа управління Українського католицького університету, м. Львів

К. Р. Тронстад,

старший дослідник, Норвезький інститут міських та регіональних досліджень, м. Осло

ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ГРОМАДЯН В МІСТАХ УКРАЇНИ

V. Zasadko,

Ph.D. in Economics, Executive Director, The School of Public Management at Ukrainian Catholic University, Lviv

K. Tronstad,

Senior Researcher, Norwegian Institute for Urban and Regional Research, Oslo

THE DIMENSIONS OF CITIZENS' POLITICAL ACTIVITY IN UKRAINIAN CITIES

У статті розглянуто різні форми політичної активності громадян у містах України на основі опитування 2 000 громадян у 20 містах України. Стаття подає огляд існуючих форм політичної активності в українських містах, а також місця, яке займає залучення громадян у представницькій демократії в Україні. За допомогою аналізу методом головних компонент у статті виділено три основні форми політичної активності громадян, а саме — контакт, протест і вибори. У роботі аналізуються предиктори, пов'язані із трьома різними проявами політичної активності громадян у 20 містах України. Зв'язок вимірів політичної активності у різних містах аналізується і трактується як такий, що значним чином зумовлений історичним минулим різних регіонів України.

This article examines the dimensions of citizens' political activity in Ukrainian cities based on a survey of 2,000 urban residents in 20 Ukrainian cities. The article provides an overview of current forms of political activities in Ukrainian cities and the way citizen participation fits in with representative democracy in Ukraine. Principal component analysis identified three dimensions of citizens' political activity — contact, protest and election. The paper analyses predictors associated with the three different dimensions of citizens' political activity in 20 cities in Ukraine. Affiliation of dimensions of political activity to various cities is due to the historical past of various regions of Ukraine.

*Ключові слова: політична активність громадян, місто, Україна, контакт, протест, вибори.
Key words: citizens' political activity, city, Ukraine, contact, protest, election.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Політична активність і участь є важливими для рівня довіри до демократичних інститутів, але також і для спроможності людей висловлювати свої вимоги та вимагати підзвітності від своїх представників. Відтак можна наголосити, що у відносно нових демократіях, як-от Україна та інші держави центрально-східної Європи, розвиток партисипативного принципу, принципу активної участі в політиці серед пересічних громадян, є дуже важливим, адже без нього демократія не може зміцнюватися.

Україна, попри низку реформ, впроваджених численними політичними лідерами, досі є високоцентралізованою державою. Успіх цієї реформи децентралізації означає, що з одного боку влада мусить бути передана у місцеві органи врядування, натомість місцева влада мусить бути доступною і підзвітною перед місцевими громадянами.

Залучення громадськості в управління питаннями місцевого характеру є одним з ключових складових місцевого врядування. Воно дає багато різних форм впливу щодо прийняття рішень на місцевому рівні. Відтак вкрай важливо і необхідно поглибити взаємодію місцевої влади з громадянським суспільством, мобілізувати ресурс громадськості та їх організацій шляхом розвитку громадських ініціатив та запровадження нових форм місцевої самоорганізації. Україні потрібні дуже важливі трансформації щодо обізнаності спожи-

вачів про державні послуги активним представникам громади. Замість того, щоб особисто долучатися, багато українців покладаються на своїх лідерів і державних службовців — нехай вони несуть відповідальність, поки ми відсторонимося від політики [1, с. 3].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Для того, щоб проаналізувати питання перешкод політичному залученню громадян, слід дати визначення терміну "участь громадян" та послуговуватися ним у цій роботі. Дослідники та теоретики-політологи не змогли дійти згоди щодо чіткого визначення поняття політичної участі [2, с. 31]. Участь громадян визначається як засоби, за допомогою яких здійснюється внесок громадян у процес прийняття політичних рішень щодо діяльності місцевої влади та надання ними послуг. [3, с. 5]. Участь також визначається як засоби, за допомогою яких громадяни організуються у групи за інтересами для лобювання, здійснення тиску чи зміни існуючих чи пропонувананих програм. Визначаючи поняття політичної участі, важливо взяти до уваги, чи така участь передбачає надання консультацій, прийняття рішень чи формування політики [4, с. 460].

Світовий Банк використовує ширше поняття громадського залучення, яке визначає так: "...участь приватних суб'єктів у громадському житті, яка здійснюється шляхом безпосередньої взаємодії, або за посередництвом, організацій громадянського суспільства та гро-

мадськості з урядовими, багатосторонніми установами і бізнес-організаціями для того, щоб чинити вплив на процес прийняття політичних рішень чи досягати спільної мети" [5, с. 37]. Таке визначення включає зусилля недержавних учасників у формуванні та спонуканні ширшого залучення громадян у процес прийняття політичних рішень.

Громадська участь — це процес пошуку і сприяння залучення тих, на кого потенційно це рішення може впливати, або тих, хто у ньому зацікавлений. Принцип громадської участі передбачає, що ті, на кого впливає певне рішення, мають право брати участь у процесі прийняття рішень. Це означає, що внесок громадськості вплине на саме рішення. Це може вважатися способом надання можливостей та життєво необхідною частиною демократичного врядування. Громадська участь — це частина соціально орієнтованого або людиноцентричного принципів.

Класифікація методів залучення громадян розглядається різними дослідниками по-різному. Класифікація методів є інформативною, адже допомагає дослідникам проводити узагальнення про різні методи участі громадян, наприклад, їх характеристики, застосування і функцію. Далі подано огляд тих численних класифікацій, які обговорюються в науковій літературі.

Поняття участі громадян з'явилося в США у 1950—1960 рр. у контексті програм відбудови міст і боротьби з бідністю. На думку Каннінгема [6], участь громадян визначається такими трьома необхідними елементами:

- 1) пересічні люди, або звичайні нефактивці (члени громади, які не мають формального джерела влади, крім своєї кількості);
- 2) здійснення влади цими громадянами, які є лідерами у своїй громаді, скеровуючи її діяти і вважати, як вони;
- 3) рішення, які передбачають важливий і суттєвий вибір, пов'язаний із життям громади.

Один із найбільш знаних підходів до вимірів громадської участі у місцевому врядуванні запропонований Шеррі Арнштейн [7]. У своїй роботі 1969 р. Шеррі Арнштейн писала про залучення громадян у процеси планування в Сполучених Штатах, зокрема описуючи т.зв. "драбину громадської участі", яка показувала участь за шкалою від високого до низького рівня. Вона поділила свою драбину на такі три сегменти:

1. Дії без участі знизу (маніпуляція, корекція).
2. Символічна підтримка посередині (інформування, консультації, примирення).
3. Влада громадян нагорі (партнерство, делегування повноважень, громадський контроль).

Що вище можна розмістити приклад громадської участі на цій драбині, то більше громадян можуть бути певні, що їх позицію включають у прийняте рішення та застосують в інтересах їх громади. Як зазначає сама Арнштейн, така восьмиступенева драбина є спрощеною моделлю, і її не слід вважати вичерпною, але вона все одно ілюструє важливу градацію громадської участі.

Інші автори розбили функції громадської участі на наступні категорії: громадяни, які впливають на формування міської політики; громадяни, які обирають і усувають місцевих політиків; громадяни, які споживають і оцінюють публічні послуги, громадяни, які беруть участь у групах; і громадяни, які безпосередньо контактують з владою на індивідуальній основі [8, с. 431].

ОЕСР визначає три типи взаємодії влади і громадськості, до яких вдаються органи влади, щоб зміцнити відносини у ході здійснення державної політики [9, с. 21]:

1. Інформування (розповсюдження інформації через, наприклад, вебсайти, прес-конференції і прес-релізи, офіційні звернення).
2. Консультування (слухання, зустрічі в міській раді, опитування і соціопитування).

3. Активна участь (бюджет участі, народні референдуми, представництво громадськості в урядових комісіях і засіданнях, громадські присяжні).

Єдина спільна риса усіх цих підходів — це те, що вони є спробами спонукати залучення у реалізацію місцевої політики поза традиційними процесами політичної участі (голосування і членство у партії). Участь у виборах є ключовим принципом демократії. У контексті США, дослідники Верба і Ні [10, с. 45] визначили чотири основних виміри громадської участі у місцевому врядуванні, які включають політичне залучення:

1. Голосування.
2. Передвиборна агітація.
3. Побутова діяльність.
4. Деталізовані контакти.

Отже, у сучасній науковій літературі знаходимо різні підходи до явища громадської участі. Тлумачення широкого значення участі пов'язане з розмаїттям форм залучення громадян. Основний висновок — це те, що політичне залучення громадськості є багатоаспектним.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Відтак мета цієї статті — проаналізувати, як громадяни у різних містах України долучаються до політичної діяльності. Зважаючи на важливість і актуальність політичної участі у місцевому врядуванні в Україні, особливо за обставин сильної потреби активного розвитку демократії у країні, ми визначили наступні питання для дослідження.

Які існують форми політичної участі громадян у містах України та як вписується участь громадян у принцип репрезентативної демократії в Україні?

Які фактичні виміри політичної активності громадян в містах України?

Які чинники впливають на те, наскільки ширші верстви громадськості охоплені активнішими формами участі?

Виходячи з українських реалій та спираючись на теоретичні засади політичної участі, можемо виділити такі очікування:

По-перше, ми очікуємо, що більшість українських громадян беруть участь у виборах, а отже, здійснюють свою політичну діяльність.

По-друге, ми очікуємо, що люди, які мають більше ресурсів (кращі умови життя, вищий рівень освіти), проявляють більшу політичну активність, ніж громадяни з меншими ресурсами.

По-третє, ми припускаємо, що вік громадян впливає на їх вибір форми політичної участі.

По-четверте, ми висуваємо гіпотезу, що громадяни з різних регіонів України мають різні виміри політичної участі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ця стаття готувалася у рамках Проекту "Розробка політики місцевого врядування в Україні, що базується на доказовій базі" за фінансування Міністерства закордонних справ Норвегії. Опитування, описане у цій праці, було спільною ініціативою таких партнерських організацій — Норвезької асоціації органів місцевої і регіональної влади (KS), Асоціації міст України (АМУ) і Норвезького інституту урбаністичних і регіональних досліджень (НІУРД).

Було використано такий метод збору даних як загальне опитування населення. Усі інтерв'ю проводилися у липні 2014 р. Дані було зібрано у форматі "один на один". Вибірка була репрезентативною для обраних міст, багатоступенюю і стратифікованою. Квоти виділялися за двома параметрами: статі і вік. Особливістю цього дослідження було те, що тут було дві групи міст — основна група і контрольна група. Основна група бела представлена 15 містами у проекті "Розробка політики місцевого врядування в Україні, що базується на дока-

Таблиця 1. Відповіді на питання "Чи брали ви участь у якомусь із перелічених видів політичної активності протягом останніх 12 місяців?"

Вид політичної активності	Середнє значення	Допустима похибка
Голосування на виборах	0,84	0,362
Зустрічі із депутатами міської ради	0,18	0,382
Участь у загальних зборах громади	0,15	0,355
Відвідування публічних зустрічей з мером	0,14	0,347
Законні демонстрації	0,13	0,341
Участь і місцевих опитуваннях	0,09	0,286
Звернення до органів місцевої влади	0,09	0,283
Підписування петицій	0,08	0,277
Участь у місцевих громадських слуханнях	0,08	0,271
Участь у місцевих ініціативах	0,06	0,244
Страйк	0,05	0,227
Участь у дискусіях з місцевою владою через Інтернет	0,05	0,226
Збір підписів	0,04	0,201
Участь у публічних дискусіях про місцеві рішення чи законодавство	0,04	0,188
Бойкотування виборів	0,03	0,183
Несанкціоновані демонстрації	0,03	0,181
Участь у семінарах, круглих столах, консультаціях	0,03	0,170
Запити на інформацію	0,03	0,160
Роздача політичних листівок	0,02	0,154
Участь в оцінці місцевого впливу	0,01	0,119
Участь в протестах з матеріальними наслідками чи наслідками для здоров'я	0,01	0,111
Блокування проїзду	0,01	0,101
Виголошення політичних промов	0,01	0,088
Окупування будівель	0,00	0,056

Джерело: розраховано авторами за даними соціологічного дослідження АМУ з питань місцевої демократії.

зовій базі". Контрольна група складалася з 5 міст, не включених в проект. Міста з контрольною групи відбиралися так, щоб надати репрезентативну вибірку для міст обласного значення. Було опитано 100 респондентів у кожному місті, включеному у вибірку. Загальний розмір вибірки складає 2 000 респондентів. Згідно із повідомленнями інтерв'ююваних, дослідження мало певні приховані смисли через військово-політичну ситуацію в Україні. Деякі респонденти відмовилися брати участь в опитуванні без пояснень, не хотіли відкрити двері, та не довіряли інтерв'юерам.

Як було описано вище, існують різні способи політичного активізму. Вони включають не лише форми політичної участі, закріплені законом, але й неформальні види активності. Неформальні типи громадської участі — це несанкціоновані мітинги і демонстрації; акції протесту, які шкодять майну чи здоров'ю громадян; займання будівель, де розміщені державні органи, освітні заклади, установи, тощо; блокади вулиць чи трас, та ін.

У містах України рівень політичної активності громадян суттєво відрізняється, залежно від її конкретних форм. Зокрема згідно із результатами опитування, найбільшу активність громадяни проявляють під час виборів (табл. 1). Це дуже важливо, адже вільні і чесні вибори — це наріжний камінь демократії, суттєвий чинник для підзвітності влади. Для багатьох українців похід на виборчу дільницю у день виборів — це єдиний час, коли вони можуть мати сильне відчуття тісного зв'язку з політичною системою.

Люди мають потребу вірити, що політики, яких вони обирають як своїх представників, вирішують їх проблеми і діють у їх найкращих інтересах задля покращення добробуту і якості життя місцевої громади. Саме тому зустрічі з працівниками міської ради (18,1 % респондентів скористалася цим видом діяльності) і зустрічі з міським головою (14,4 %) є досить популярними в містах України. Зустрічі із представниками міської ради є реальним виходом для громадської участі у період між виборами, коли потрібно формувати думку і приймати рішення

щодо питань, які виникають у цей проміжний період. Громадяни вважають такі зустрічі можливістю, коли їх голоси можуть бути почуті обраними депутатами під час свого терміну, а політичні лідери бачать це як нагоду не втратити зв'язок з виборцями. На загал, зустрічі з депутатами міської ради і міським головою надають публічні докази щирості місцевої влади щодо врахування думки громадян у вирішенні місцевих питань.

14,8 % респондентів взяли участь у загальних зборах громади. Припускаємо, що тут міститься певне непорозуміння. Респонденти брали участь не у загальних зборах громади, а у якихось зборах мешканців району, вулиці чи багатоквартирного будинку. Насправді, формально загальні збори громади у досліджуваних містах не проводилися.

Вуличні демонстрації є законною формою прояву політичної активності. 13,5% респондентів брали участь у таких заходах. Демонстрації і мітинги — це хороший спосіб привернути увагу влади до конкретної проблеми. Громадяни усвідомлюють, що одній людині складно переконати чиновників. Група людей — вже успішніша у вирішенні суспільних проблем.

Інші форми активності були суттєво менш поширеними серед населення. Частка респондентів, які відмовилися відповідати на питання про різні форми політичної активності, не перевищила 0,7 %. Відповіді "відмовляюся відповідати" (відрізняється для різних пунктів) не враховувалися, N=1939.

Ми застосували аналіз методом головних компонент (МГК), щоб проаналізувати змінні, які могли б вплинути на політичну активність громадян, з двох причин. По-перше, з теоретичних, а по-друге, з методичних міркувань. МГК дозволяє визначити незалежні формати інформації, які пояснюють суттєву частку варіативності серед групи змінних. Отже, МГК дозволяє перевірити припущення, що громадяни у різних містах України використовують різні форми політичної активності, щоб висловлювати свої вимоги та змушувати місцевих політиків нести відповідальність.

Таблиця 2. Основні складові політичної активності в Україні

Вид політичної активності	Компоненти		
	1 – Контакт	2 – Протест	3 – Вибори
Голосував/-ла на виборах			-65
Бойкотував/-ла вибори			65
Звертався/-алася до органів місцевої влади	51 □		
Запитував/-ла про інформацію	50		
Брав/-ла участь у громадських слуханнях	60		
Підписував/-ла петицію	58		
Збирав/-ла підписи	53		
Виголошував/-ла політичну промову	48		
Роздавав/-ла політичні листівки	42*		
Брав/-ла участь у загальних зборах громадян	55		
Брав/-ла участь у місцевих ініціативах	65		
Брав/-ла участь у громадських обговореннях щодо місцевих рішень чи законів	68		
Брав/-ла участь у оцінці місцевого впливу	51		
Брав/-ла участь у семінарах, круглих столах, консультаціях	69		
Брав/-ла участь у місцевих опитуваннях	52		
Відвідував/-ла публічні зустрічі з мером	50		
Зустрічі з депутатами міської ради	45		
Законні демонстрації		49	
Несанкціоновані демонстрації		63	
Страйк		62	
Протести з матеріальними наслідками чи наслідками для здоров'я		58	
Окупував/-ла будівлі		65	
Блокував/-ла проїзд		77	

Джерело: розраховано авторами за даними соціологічного дослідження АМУ з питань місцевої демократії.

Методологічний МГК також дозволяє спростити наш регресійний метод найменших квадратів, скоротивши мультиколінеарність завдяки кореляціям між змінними через його групування таких змінних в одиничних вимірах. Наша загальна мета — окреслити виміри політичної активності громадян у різних містах України. Наш перший висновок з МГК — це те, що політична активність серед громадян 20 міст України виявляє три компоненти з даними власними значеннями вище 1, з множинними змінними, які мають високі навантаження на кожну компоненту, а це вказує на те, що патерни політичної активності відрізняються. Те, що певні групи змінних згрупувалися за трьома різними факторами, а інші змінні не були достатньо корельовані, щоб бути вартими врахування у цих факторах, вказує на те, що громадяни були неоднорідними у багатовимірному плані.

Можна витлумачити виміри (табл. 2) з огляду на змінні, які мають високі абсолютні навантаження на кожну основну компоненту.

Перша основна компонента дає позитивне навантаження на змінні, пов'язані з різними видами контакту та взаємодії між громадянами і місцевими політиками. Тож це свідчить про те, що один вимір політичної активності українських громадян можна описати з огляду на контакт і взаємодію з місцевими політиками. Друга основна компонента дає позитивне навантаження на змінні, пов'язані з нетрадиційними видами політичної активності, як-от демонстрації, блокування проїздів і окупування будівель. Третя основна компонента пов'язана з виборами. Ми підсумовуємо описи головних компонент за: 1. Контакт, 2. Демонстрацією і 3. Виборами.

Маючи під рукою результати МГК, можемо тепер звернутися до багатоваріантного аналізу, щоб зрозуміти, чи люди у різних містах України використовують різні форми політичної активності, і якщо так, то чому? Теорії політичного залучення стверджують, що навіть якщо демократичні політичні системи в принципі є егалітарними, із загальним правом голосу, то політичний вплив, який здійснюють громадяни, дуже різноманітний. Одна причина для цього — це те, що більшість сучасних демократій не є ні в принципі, ані на практиці егалітарними, коли йдеться про соціально-економічні питання.

Узагальнюючи дані аналізу (табл. 3), можемо виділити три виміри політичної активності громадян, а саме — контакт, протест та вибори.

Контакт: Даний аналіз (табл. 3) показує, що молоді особи (віком 30—39 років) найбільш імовірно контактуватимуть з місцевими політиками, ніж молодші чи старші люди. Ми також бачимо, що громадяни з вищим рівнем освіти більше схильні висловлювати свої вимоги безпосередньо місцевій владі, ніж люди з нижчим рівнем освіти. Люди, які використовують безпосередній контакт з політиками і органами влади, мають менший рівень довіри до місцевої політики, але мають величезний інтерес і впевненість, що можуть щось змінити і впливати на прийняття рішень на місцевому рівні. Зіставивши громадян з Києва з іншими містами України, бачимо, що лише люди в Бердянську і Івано-Франківську більш схильні контактувати з місцевими політиками, ніж громадяни в Києві. Люди у Вінниці, Черкасах, Кременчуці, Коростені, Чернігові, Дніпрі, Харкові, Первомайську, Миколаєві, Кам'янці-Подільському, Кривому Розі, але також у Львові, Борисполі і Павлограді, набагато менше схильні вдаватися до безпосереднього контакту як способу вимагати підзвітності від своїх представників.

Протест: Щодо предикторів для протесту і нетрадиційних видів політичної активності для українських громадян, бачимо, що чоловіки набагато більше схильні, ніж жінки, ходити на демонстрації (санкціоновані чи несанкціоновані). Студенти і малозабезпечені особи також набагато більше схильні виходити на вулиці, ніж працюючі особи чи пенсіонери. Також виявляємо, що особи з нижчим рівнем освіти менш схильні виходити на протести проти місцевої влади, ніж громадяни з вищим рівнем освіти. Бачимо кореляцію між нижчим рівнем довіри, вищим рівнем політичного інтересу та імовірністю протестувати. Однак також бачимо, що мешканці Львова і Івано-Франківська набагато охочіше вдаватимуться до нетрадиційних каналів впливу, ніж кияни, навіть коли ми контролюємо демографічні і суспільно-економічні фактори. Громадяни у всіх інших містах набагато менше схильні виходити на демонстрації, ніж люди у Києві.

Вибори: Участь у виборах — добре відомий індикатор політичної активності громадян. Вибори — це вид

Таблиця 3. Виміри політичної активності громадян

Характеристики		1. Контакт		2. Протест		3. Вибори	
		Beta-коefficient	Рівень значущості	Beta-коefficient	Рівень значущості	Beta-коefficient	Рівень значущості
Демографічні і соціально-економічні характеристики	Стать	-0,029		0,101	***	-0,013	
	Вік 30-39 р.	0,084	**	0,041		0,088	**
	Вік 40-49 р.	0,049		0,009		0,068	*
	Вік 50-59 р.	0,057		0,024		0,122	***
	Вік 60 років і більше	0,054		-0,037		0,174	***
	Рівень освіти	0,054	*	0,049		0,024	
	Матеріальне становище	0,026		-0,094	***	-0,006	
	Зайнятість: праця	-0,019		-0,029		0,019	
	Зайнятість: пенсія	-0,002		-0,027		-0,035	
Зайнятість: навчання	-0,037		0,092	***	0,006		
Довіра та політична залученість	Рівень довіри до владних структур та представників влади	-0,101	***	-0,056	*	0,083	**
	Впевненість громадян у своїй здатності впливати на прийняття рішень на місцевому рівні	0,143	***	0,073	**	0,06	*
	Зацікавленість у місцевій політиці	0,164	***	0,058	*	0,049	
Географічні характеристики	Київ (категорія порівняння)						
	Бердянськ	0,019		-0,172	***	-0,187	***
	Бориспіль	-0,087	**	-0,084	**	-0,036	
	Вінниця	-0,099	***	-0,081	**	-0,018	
	Дніпро	-0,147	***	-0,134	***	-0,056	
	Івано-Франківськ	0,066		0,168	***	0,075	*
	Кам'янець-Подільський	-0,137	***	-0,099	***	-0,065	
	Коростень	-0,198	***	-0,182	***	0,037	
	Кременчук	-0,195	***	-0,175	***	-0,015	
	Кривий Ріг	-0,17	***	-0,109	***	-0,124	***
	Луцьк	-0,084		-0,084	*	0,059	
	Львів	-0,116	**	0,124	***	0,112	**
	Миколаїв	-0,19	***	-0,135	***	-0,047	
	Павлоград	-0,109	**	-0,092	**	-0,11	**
	Первомайськ	-0,177	***	-0,148	***	-0,02	
	Рівне	-0,065		-0,071		0,057	
	Харків	-0,207	***	-0,141	***	-0,123	***
Черкаси	-0,137	***	-0,136	***	0,036		
Чернігів	-0,189	***	-0,093	*	-0,01		
Чугуїв	-0,118	***	-0,144	***	-0,071	*	
R ² (коефіцієнт детермінації)		0,176		0,204		0,155	

Примітка:

- * — низький рівень статистичної значущості;
- ** — середній рівень статистичної значущості;
- *** — високий рівень статистичної значущості.

Джерело: розраховано авторами за даними соціологічного дослідження АМУ з питань місцевої демократії.

активності, який передбачає мало внеску у плані часу, грошей і громадянських навичок. Наш аналіз показує, що вік — це важливий предиктор для громадян, які голосують на виборах. Наш аналіз показує, що особи, старші 50—60 років набагато охочіше схильні голосувати, ніж молодші особи. Також бачимо, що люди, які беруть участь у виборах, мають вищий рівень довіри місцевим політикам, ніж ті, хто не голосує. Громадяни у Львові та Івано-Франківську більш схильні брати участь у виборах, ніж громадяни у Києві, навіть коли ми робимо поправку на демографічні і суспільно-економічні фактори. Громадяни у Павлограді, Харкові, Бердянську, Кам'янці-Подільському, Кривому Розі і Чугуєві неохочіше голосують на виборах.

Зіставивши ці три різних виміри політичної активності у різних громадян України, бачимо, що громадяни у Львові та Івано-Франківську мають більше пунктів і щодо виборів, і щодо протесту, порівняно з Києвом. Натомість, бачимо, що у Бердянську громадяни менш охоче голосують і протестують, але більше схильні контактувати з політиками, ніж громадяни у Києві.

ВИСНОВКИ

Різноманітність різних вимірів політичної участі у різних містах України виникла внаслідок історичних умов, адже вони упродовж століть належали до різних

культурних контекстів. Згідно із дослідженням, мешканці міст на західній Україні (Львів, Луцьк, Івано-Франківськ) більш експресивні у трьох вимірах політичної активності.

Також вимір "контакт" представлений у місті Бердянськ, що на півдні України. Як зазначали інтерв'юери у цьому місті, соціопитування проходило з певними труднощами, через військово-політичну ситуацію у країні. Зокрема у Бердянську більшість людей не відчиняли двері, побоюючись, що чоловіків з цих родин заберуть до армії, а громадяни, які погодилися взяти участь в опитуванні, хвилювалися, як би не дати "неправильні" відповіді. З іншого боку, мер і адміністрація сприймаються як такі, що мають контакт з людьми у Бердянську. Отже, об'єктивність респондентів у Бердянську під значним сумнівом.

Міста на західній Україні (у нашому дослідженні — Львів та Івано-Франківськ) належали до Речі Посполитої та австрійської частини Австро-Угорської імперії, тож вони близькі до Європи, мають тривалу демократичну традицію.

Вагома роль у політичному житті належить молодим студентам, які мають свої інтереси, пріоритети і цінності. Сучасне українське суспільство переживає період глибоких реформ, намагаючись стати на шлях цивілізованого розвитку, створити підвалини ринкової

економіки, сформувати громадянське суспільство і верховенство права. У цих завданнях виняткова роль належить молоді, спираючись на такі припущення.

По-перше, молодь — це найдинамічніша верства суспільства. По-друге, студенти складають дуже велику частку від загальної кількості населення. По-третє, молоді люди більше відчують невідповідності між декларативними проголошеними правами людини і реальними можливостями їх застосування. По-четверте, молоді люди є найактивнішими користувачами соцмереж, онлайн-ресурсів, за допомогою яких розповсюджуються ідеї та найкращі приклади. По-п'яте, навчаючись у вищих закладах освіти, молодь активно спілкується з викладачами, які часто є не просто інтелектуалами, а й речниками прогресивних ідей. За таких обставин політичне залучення молодих осіб вимагає нової актуальності з огляду на зв'язок з формуванням свідомості молоді, відходячи від патерналістських намірів, зростаючих бунтарських і анархістських настроїв.

Зростання протистояння і опору свідчить про низьку ефективність менш радикальних форм протестів, мітингів, демонстрацій, пікетів, петицій. Не маючи перспектив задоволення своїх вимог у цивілізованіший спосіб, молоді люди змушені вдаватися до прямого тиску на владу чи інші об'єкти, застосовуючи конфронтаційні методи протесту. Зокрема досить поширена практика — висувати ультиматум владі і роботодавцям.

Євромайдан показав, що дух самоорганізації українських громадян має величезний потенціал для об'єднання навколо важливих суспільних питань, у тому числі на місцевому рівні. Крім методів протесту, мали місце і конструктивні форми громадської самоорганізації і спонтанний контакт з місцевою владою. Зокрема, під час сильної бурі навесні 2013 р. у Львові і Києві, міські мешканці започаткували безпрецедентний масовий волонтерський рух, який ефективно надавав послуги для подолання наслідків стихійних лих.

Згідно із дослідженням, люди, які вдаються до контакту з місцевою владою, мають вищу освіту та зацікавлені в місцевій політиці. Можемо припустити, що ці громадяни саме завдяки своєму рівню освіти обізнані про форми і методи контакту з місцевою владою. Дуже часто вони є представниками середнього класу і власниками малого бізнесу. Іноді їх зацікавлення у співпраці з місцевою владою підкріплене бізнес-інтересами. Отже, один з важливих напрямів такої співпраці — це залучення приватних інвесторів у надання державних послуг.

Результати дослідження показують, що особи старшого віку більше схильні голосувати, ніж молодь. Особливістю участі у виборах старших осіб є сприйняття голосування як обов'язку, що сформувалося унаслідок тривалої політичної соціалізації під час радянської влади. У часи формування незалежної України наймолодші з сьогоднішніх пенсіонерів мали 38—43 років. Відповідно, їх політична поведінка сформувалася, на загал, у радянські часи, а участь у виборах була конституційним обов'язком. Порушення могло мати негативні наслідки, наприклад, виключення з партії або звільнення з роботи.

Також спостерігається протилежна тенденція з огляду на інститут українських виборів. Деякі громадяни обирають бойкотувати вибори. Вони обґрунтовують свою позицію такими аргументами: відсутність кандидата, за якого вони хотіли б голосувати; зневіра у тому, що вибори будуть чесними; переконаність, що після приходу до влади нових політиків зміни не настануть. На перший погляд, бойкотування виборів — це пасивна форма участі в політичному житті. Втім, особи, які спеціально бойкотують вибори, переконані, що можуть на місцевому рівні на щось вплинути. Вони вірять у себе. Саме тому ці громадяни активно залучені в агітацію за бойкотування виборів, створюють групи у соцмережах, займаються політичним просвітництвом, виявляють факти політичної корупції, роблять публічні заклики до

самоорганізації для вирішення критичних соціально-економічних проблем на місцевому рівні.

Література:

1. Aasland A., Lyska O. Local democracy in Ukrainian cities: civic participation and responsiveness of local authorities / A. Aasland, O. Lyska // *Post-Soviet Affairs*. — 2015. — P. 1—24.
2. Kweit M., Kweit R. Implementing Citizen Participation in a Bureaucratic Society / M. Kweit, R. Kweit. — New York: Praeger Publishers, 1981. — 185 p.
3. Falkson J. An Evaluation of Policy Related Research on Citizen Participation in Municipal Service Systems: Overview and Summary / J. Falkson. — Washington, D.C.: TARP Institute, 1974. — 29 p.
4. Strange J. The Impact of Citizen Participation on Public Administration / J. Strange // *Public Administration Review*. — 1972. — Vol. 32. — P. 457—467.
5. World Bank. Enabling Environments for Civic Engagement in PRSP Countries / World Bank // *Social Development Notes*. — 2003. — No. 82, March. — P. 40—54.
6. Cunningham J. V. Citizen Participation in Public Affairs / J. V. Cunningham // *Public Administration Review*. — 1972. — Vol. 32, Special Issue: Curriculum Essays on Citizens, Politics, and Administration in Urban Neighborhoods. — P. 589—602.
7. Arnstein S. A Ladder of Citizen Participation / S. Arnstein // *Journal of the American Institute of Planners*. — 1969. — 35, July. — P. 216—224.
8. Percy S. Citizen Coproduction: Prospects for Improving Service Delivery / S. Percy // *Journal of Urban Affairs*. — 1983. — No. 3. — P. 203—209.
9. OECD. Engaging Citizens in Policymaking [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.oecd.org/gov/citizens.
10. Verba S., Nie N. Kim J. Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison / S. Verba, N. Nie, J. Kim. — Cambridge: Cambridge University Press, 1978. — 416 p.

References:

1. Aasland, A. and Lyska, O. (2015), "Local democracy in Ukrainian cities: civic participation and responsiveness of local authorities", *Post-Soviet Affairs*, pp. 1—24.
2. Kweit, M. and Kweit R. (1981), *Implementing Citizen Participation in a Bureaucratic Society*, Praeger Publishers, New York, USA.
3. Falkson, J. (1974), *An Evaluation of Policy Related Research on Citizen Participation in Municipal Service Systems: Overview and Summary*, TARP Institute, Washington, D.C., USA.
4. Strange, J. (1972), "The Impact of Citizen Participation on Public Administration", *Public Administration Review*, vol. 32, pp. 457—467.
5. World Bank (2003), "Enabling Environments for Civic Engagement in PRSP Countries", *Social Development Notes* No. 82, March, World Bank, Washington DC, USA.
6. Cunningham, J. V. (1972), "Citizen Participation in Public Affairs," *Public Administration Review*, vol. 32, Special Issue: Curriculum Essays on Citizens, Politics, and Administration in Urban Neighborhoods, pp. 589—602.
7. Arnstein, S. (1969), "A Ladder of Citizen Participation", *Journal of the American Institute of Planners* 35, July, pp. 216—224.
8. Percy, S. (1983), "Citizen Coproduction: Prospects for Improving Service Delivery", *Journal of Urban Affairs* 5, no. 3, pp. 203—209.
9. The official site of OECD (2015), "Engaging Citizens in Policymaking", available at: www.oecd.org/gov/citizens (Accessed 13 January 2015).
10. Verba, S. Nie, N. and Kim, J. (1978), *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*, Cambridge University Press, Cambridge, GB.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2018 р.